

تحلیلی بر نقش پارک های شهری در ارتقای کیفیت زندگی شهری

با استفاده از الگوی Seeking-Escaping نمونه موردی: پارک های شهر سبزوار

سید حسین اشرفی ، حمید حسین آبادی ، محمد موحدی ، علی اویسی ، نعمت الله جندقی

۱- استاد دانشگاه آزاد شاهرود

۲- نویسنده مسئول : دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد شاهرود

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد شاهرود

۴- دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد شاهرود

۵- دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد شاهرود

Email: Hamid.hosseinabadi@yahoo.com

چکیده

فضاهای سبز و پارک های شهری به شدت در بهبود کیفیت زندگی شهروندان تاثیر دارند وجود اجزای طبیعی مانند پارک ها درختان و آب علاوه بر قابل زیست نمودن شهرها، خدمات اجتماعی و فیزیولوژیکی را فراهم می کنند که در بهبود وضعیت ساکنان شهرها بسیار مهم میباشد. هدف از این تحقیق بررسی مفهوم کیفیت زندگی شهری و تاثیرات روانی اجتماعی پارک های شهری در میزان رضایت شهروندان و پایداری شهری می باشد. برای این منظور ضمن تعریف کیفیت زندگی شهری و فضاهای سبز و رابطه متقابل این دو به بررسی تاثیر پارک های شهری در ارتقا کیفیت زندگی شهروندان و لزوم تعریف این مساله می پردازیم نتیجه این است که با استفاده از مفاهیم تعریف شده و تلاش در زمینه شناخت ابعاد، مفهوم کیفیت زندگی شهری اهمیت پارک های شهری به عنوان یکی از ویژگیهای مورد انتظار شهرها در جهت رسیدن به شهری سبز ارایه شده است در ادامه به منظور دستیابی به شهری سبز با استفاده از اطلاعات بدست آمده لزوم سنجش این مفهوم ارایه شده است.

واژگان کلیدی: بستر زندگی، محیط زیست، فیزیولوژیکی، پایداری

مقدمه

کوشش های جهانی برای حفظ محیط طبیعی عمدتاً به زیست بوم ها یا اکوسیستم های نسبتاً بکر و دارای تنوع زیستی و حفاظت گونه های جانوری و گیاهی منحصر به فرد توجه داشته است؛ لیکن نزدیکی طبیعت به محل کار و زندگی انسان ها، فضاهای سبز کوچک داخل شهرها و نیز فواید آنها برای مردم در این میان کمتر مورد توجه قرار گرفته اند. فضاهای سبز از یک سو موجب بهبود وضعیت زیست محیطی شهرها می شود، و از سوی دیگر شرایط مناسبی را برای گذران اوقات فراغت شهروندان فراهم می سازد. هدف اصلی این مقاله بررسی تاثیرات روانی - اجتماعی پارک های شهری در بهبود کیفیت زندگی شهروندان از طریق بررسی عوامل جاذبه پارک ها، در پوشش دادن عوامل دافعه ای محل سکونت آنان با استفاده از الگوی Seeking-Escaping است. یافته های تحقیق، بیانگر آن است که شهروندان سبزوار بیشتر به منظور دسترسی به هوای سالم، تفریح خانوادگی، کسب نشاط و دوری از آلودگی ها و تنگی محیط مسکونی، پیاده روی، رفع خستگی، و گریز از یکنواختی زندگی به پارک های شهری روی می آورند.

مبانی نظری تحقیق

برای بررسی موضوع مورد مطالعه لازم دیده شد که مفاهیم جنگل ها و روابط بین آنها را به اختصار مورد بحث قرار گیرد: سازمان جنگل ها و مراتع کشور دارای ۴ نوع پارک به شرح زیر می باشد:

- ۱- پارک جنگلی طبیعی ۲- ذخیره گاه یا رزو جنگلی ۳- پارکهای جنگلی دست کاشت ۴- پارکهای کویری

پارک جنگلی طبیعی:

این پارک چه در منطقه جلگه ای و چه کوهستانی قرار گرفته باشد یا بر اساس دستور مقامات یا بر حسب پیشنهاد یا به علیی مثلا جلوگیری از تخریب یا واگذاری جنگل و امثالهم انتخاب و با توجه به اعتبار در نظر گرفته شده در آن تسهیلات تفرجگاهی ایجاد گردیده اند و یا اعتبار ناچیزی اداره و نگهداری می گردند.

پارکهای جنگلی دست کاشت:

این پارک ها که تعداد بسیاری از آنها که با هدف ایجاد فضای سبز در اطراف شهرستانها مخصوصا تهران پس از ملی شدن جنگل ها و مراتع به وجود آمده اند از نظر کاری که انجام شده بسیار مهم و با ارزش است. پارک های جنگلی اثرات زیادی در زندگی بشر دارند و می توانند محلی برای آرامش و دیدن زیبایی های طبیعت از نظر گیاهی و حیوانی باشند. و انسان با پناه بردن به این مکانها آرامشی هر چند برای مدت کوتاه کسب کند.

انتخاب گونه:

برای انتخاب یک گونه در محل کاربرد آن را در اولویت سایر شاخص های تعیین گونه قرار می دهند و سپس به بررسی سایر شاخصها می پردازند. برای تاسیس یک پارک جنگلی دست کاشت باید به اقلیم کل کشور از لحاظ سه منطقه گرمسیر، سردسیر، معتدله توجه کرد زیرا هر کدام از این مناطق گونه های خاص خود را دارند و به عبارتی گونه های خاص فقط در این مناطق رشد می کنند.

کیفیت زندگی

چگونه فضای سبز به ارتقای کیفیت زندگی شهری کمک می کند؟ شهری که جان دارد... با افزایش جمعیت جهان و رشد محیطهای متمرکز شهری، ابرشهرهایی پدید آمدند که به دلیل سرعت ساخت و نوع ساختار، پهنه ای فارغ از طبیعت به وجود آوردند. پهنه ای که کم کم به دلیل آلودگی های ناشی از صنایع و تکنولوژی به جهنمی برای ساکنان خود تبدیل شد تا به خصوص بعد از دوره انقلاب صنعتی، ذهن شهرسازان را به ساخت ابر شهرهایی پویا و سرزنده مشغول کند.

حفظ فضای سبز، بهبود کیفیت زندگی

بالاترین هدف توسعه و مدیریت شهری، بهبود کیفیت زندگی شهروندان است. یکی از مهم ترین عوامل پایداری حیات طبیعی و انسانی در شهر نشینی که نقش مهمی در افزایش کیفیت زندگی افراد نیز دارد، فضای سبز و پارک های شهری است که اگر به صورت صحیح برنامه ریزی شوند، در سالمسازی جسم و روح انسان، موثر است. این فضاها به موازات رشد و متراکم شدن نواحی شهری در جوامع مختلف مورد توجه قرار گرفته اند چراکه فضای سبز می تواند به آرامش و جوان سازی مردم کمک کند. گذشته از مزایای اجتماعی و فیزیولوژیکی، می تواند مزایای اقتصادی را نیز، چه برای مدیران شهری و چه برای شهروندان فراهم سازد. به علاوه، ارزش های زیبایی شناختی، تاریخی و تفریحی پارک های شهری باعث افزایش جذابیت شهر و ارزش گردشگری خواهد شد زیرا انسان در هر شرایطی، روزانه به چند ساعت سکوت و آرامش نیاز دارد.

روش تحقیق

داده های پژوهش طی پرسشگری از بین ۱۰۰ نفر از شهروندان سبزوار که جزء بازدیدکنندگان از پارک های باغ ملی، ارم، سلامت (معروف ترین پارک های شهر سبزوار) بودند، جمع آوری شده اند. در این پژوهش افراد به صورت کاملاً تصادفی و بدون در نظر گرفتن موقعیت اجتماعی یا زمینه تخصص، از بین بازدید کنندگان پارک ها انتخاب شده اند. پرسشنامه ها در روز های تعطیل و غیرتعطیل در ساعات مختلف روز و در نقاط مختلف پارک ها توزیع شدند. نوع پرسش ها ترکیبی از پرسش های چند گزینه ای و باز بود. پرسشنامه با الهام از اولگوی Seeking-Escaping علل مراجعه مردم به پارک ها، احساس تجربی آنان، و عوامل دافعه محل زندگی شهروندان را مورد پرسشگری قرار داده و در نهایت با استفاده از روش طیف لیکرت به بررسی و تحلیل دیدگاه های افراد پرداخته شده است.

معرفی شهر سبزوار و منطقه مورد مطالعه

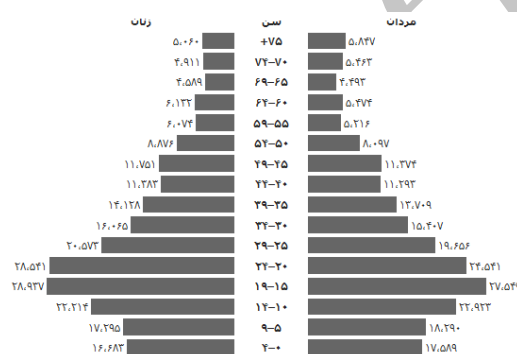
موقعیت جغرافیایی:

سبزوار یکی از شهرهای بزرگ استان خراسان رضوی است که در غرب خراسان، در شمال شرق ایران قرار دارد. تاریخ سبزوار با بیهق پیوند خورده است. فاصله شهر سبزوار از طریق جاده ۴۴ با مشهد در شرق ۲۲۰ کیلومتر است. این شهر در گذشته در مسیر راه ابریشم قرار داشت. شهر سبزوار از تهران تقریباً ۶۷۰ کیلومتر فاصله دارد. بزرگراه تهران-مشهد از مرکز این شهرستان عبور می کند و موقعیت قرارگیری آن به گونه ای است که ارتباط جنوب خراسان و همچنین خراسان شمالی به تهران از طریق این شهر برقرار می گردد. قرار گرفتن بر چهارراه ارتباطی شمال و جنوب و ارتباط با پایتخت کشور موقعیت ممتازی به این شهر بخشیده است.

جمعیت:

جمعیت شهر سبزوار در سال ۱۳۹۰ برابر با ۲۳۱,۵۵۷ تن بوده است که جزء یکی از شهرهای پر جمعیت استان خراسان رضوی (و نیز خراسان بزرگ) می باشد.

هرم جمعیتی سبزوار در سال ۱۳۸۵ (مردان و زنان)

گردشگاهها و جاذبه های طبیعی

پناهگاه حیات وحش شیر احمد

منطقه شکار ممنوع پروند

آتشکده آذربرزین مهر

چنار ۲۵۰۰ ساله کیزقان

باغ ملی: خیابان اسدآبادی (۱/۵ هکتار)

پارک امام رضا: ۵/۶ هکتار

پارک لاله (معروف به شهربازی): میدان دکتر شریعتی

فلکه نجارآباد: از میادین قدیمی و به نام درشمال شهر سبزوار است.

پارک جنگلی شمال شهر (شهدای گمنام): ۷۰ هکتار

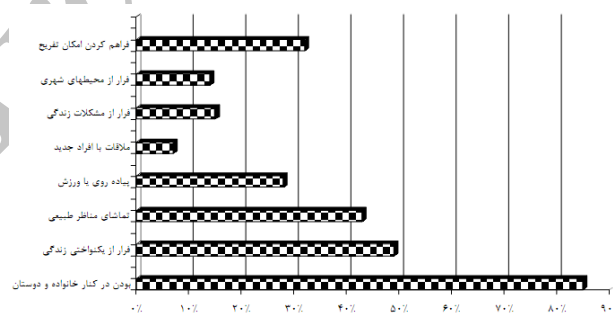
پارک ارم: خیابان طالقانی (۷ هکتار)

پارک خطی امید: حاشیه بلوار توحید شهر (۴ هکتار)
 پارک بهمن: کمربندی جنوب شهر (۵ هکتار)
 رودخانه ششتمد: شهر ششتمد
 رودخانه ریوند: ۳۵ کیلومتری سبزوار
 رودخانه دلبر: ۲۵ کیلومتری شمال غربی سبزوار
 طبیعت جغتای: شهر جغتای شمال غربی سبزوار
 مناظر طبیعی روستای طبس: کوهپایه‌های روستای روستای طبس
 طبیعت روستای بلاش‌آباد: شمال سبزوار
 طبیعت روستای نشیب: روستای نشیب بخش خوشاب (توضیح: شهرستان خوشاب اخیراً از شهرستان سبزوار مستقل شده‌است)
 طبیعت روستای استاج: بخش روداب ۵۰ کیلومتری جنوب سبزوار
 آبشارهای بفره
 آبشار بید
 آبشار نورآباد

انگیزه مراجعه به پارک و فضاهای سبز

روی آوردن مردم به مناطق طبیعی و فعالیت‌های مختلف آنها بیانگر نیاز آنان به مناطق طبیعی و همچنین نیازهایی است که توقع تأمین و برآورده ساختن آن را دارند. این اطلاعات می‌تواند به تصمیم‌سازان برای ارائه راهبردهایی موافق با نیازهای عمومی، کمک کند. به منظور جمع‌آوری داده‌ها درباره انگیزه مردم به پارک‌ها، این پرسش مطرح شده بود:

«انگیزه خود را از مراجعه به پارک بیان فرمایید».

انگیزه اصلی شهروندان از مراجعه به پارک‌های عمده شهر سبزوار

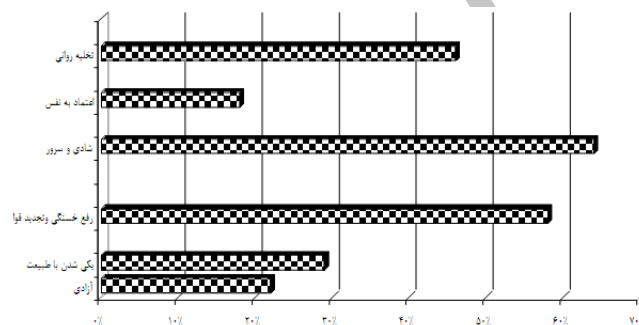
مردم جامعه ما از یکنواختی در زندگی‌شان ناراضی‌تری دارند و پارک را به خاطر ایجاد تنوع در زندگی و بالا بردن کیفیت آن انتخاب می‌کنند. تماشای مناظر طبیعی انگیزه دیگری است که ۴۳ درصد

پاسخ ها به آن اختصاص یافته است . یافته ها نشان می دهد که در ۳۲ درصد پاسخ ها به فراهم کردن امکان تفریح کودکان پرداخته می شود . به این منظور طبیعت دارای عملکردهای مهم اجتماعی است، همچون محکم کردن پیوندهای خانوادگی و فراهم سازی مکانی امن برای کودکان که متأسفانه کاهش آنها به طور فزاینده ای در شهرهای مدرن دیده می شود. مردم به ورزش و پیاده روی در محیط های طبیعی و نیاز مردم به دوری جستن از مشکلات زندگی و همچنین روی آوردن به پناهگاهی دور از ترافیک و صدا و آلودگی شهر است.

دلایل رجحان پارک ها بر سایر تفریح گاهها

تأثیرات روانی-اجتماعی پارک های شهری

یافته های تحقیق بیانگر کشف ابعاد هیجانی و تجاربی هستند که بر پایه طبیعت استوارند، و گویای رابطهٔ مزیت های احساس شدهٔ مردم و ارتباط آنها با کامیابی کلی شان است . بدین منظور از پاس خدهندگان خواسته شده است تا به این پرسش، پاسخ دهند: « احساس شما از بودن در پارک چیست ؟»

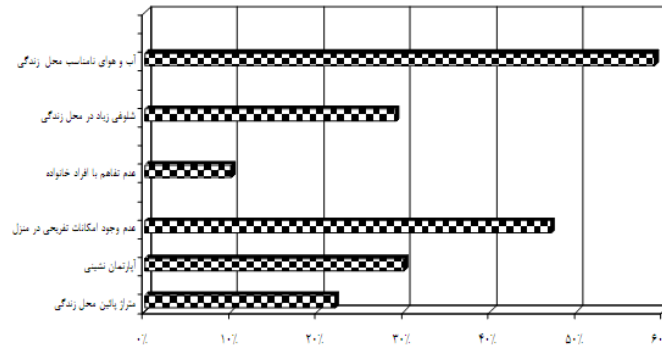
احساسهای متجلی شده در پارکهای عمده شهری سبزوار

عوامل دافعه محل سکونت

این پژوهش بر آن است تا عواملی که افراد را از منازل و محل زندگی شان دور می سازد و به سوی پارک ها می کشاند، مورد بررسی قرار دهد . از پاسخ دهنندگان خواسته شده است تا به این پرسش پاسخ دهند: «عواملی که در اوقات فراغت انگیزه دوری از منزل را در شما ایجاد میکنند، کدام عوامل هستند؟»

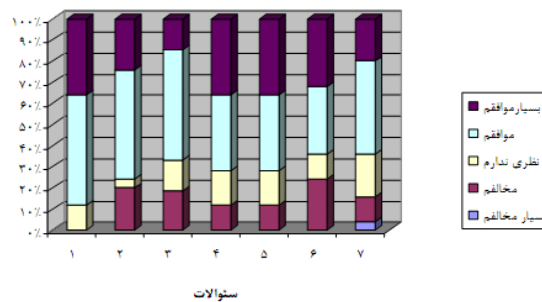
در بین گزینه های مطرح شده ، هوای نامناسب محل زندگی با اختصاص ۵۹ درصد پاسخ ها به آن، عاملی است که بیشتر افراد را از منازل دور می سازد و برای استفاده از هوای مطلوب پارک ها به سوی آنها می کشاند . شایان ذکر است که این پژوهش در فصل تابستان که پارک ها بیشترین بازدید کنندگان را دارند، صورت گرفته است . در ۴۷ درصد پاس خها نیز به فقدان امکانات تفریحی در منزل برای گذران اوقات فراغت ساکنان اشاره شده، که موجب جذب آنها به سوی تفرجگاه ها و از جمله

پارک های شهری می شود. همچنین آپارتمان نشینی از عوامل دافعه ای است که با اختصاص ۳۰ درصد پاسخ ها به آن، موجب جذب شهروندان سبزواری به پارک ها شده است. شلوغی زیاد و متراژ پایین محل زندگی و عدم تفاهم با افراد خانواده مواردی هستند که در رده های بعدی عوامل دافعه از محل سکونت و زندگی افراد جای دارند.

عوامل دافعه محل زندگی که در جذب شهروندان به پارکهای عمده شهری سبزوار تأثیر داشته اند.

بیان دیدگاه های بازدیدکنندگان از پارک های شهری در مورد عوامل جاذبه پارک ها و دافعه محل سکونت

نتیجه گیری

توجه به فضای سبز به طور عام و خاص مورد قبول همه شهروندان است و علاوه بر آن باعث ارتقای سطح سلامتی روحی و روانی شهروندان نیز خواهد شد. ارتقا و بهبود وضعیت فضای سبز شهری یکی از مهمترین راهبرد های شهرداری است که سالانه هزینه های زیادی در این رابطه صرف می کند که برخی از شهرداران آن را هزینه نمی دانند بلکه سرمایه ای برای ارتقای سطح سلامت جامعه می پندارند. آرامش و سرسبزی پارک ها و فضای سبز آنان همواره محلی برای نشستن خانواده ها و برگزاری جشن ها و همایش ها می تواند باشد چرا که سرسبزی و زیبایی فضای سبز نقش مهمی در بهبود وضعیت روحی و روانی مردم می تواند ایجاد کند.

ایجاد فضای سبز شهری در شهری گرمسیری همانند سبزوار حقیقتاً می تواند از فشارهای روحی و روانی مردم این شهرستان به واسطه افزایش دمای بالای ۴۰ درجه تأثیر مستقیمی داشته باشد.

منابع

۱. مجنونیان ه. ، مباحثی پیرامون پارکها، فضای سبز و تفرجگاهها، سازمان پارک ها و فضای سبز شهر تهران، ۱۳۷۴ ، تهران.
۲. حکمتی ج. ، مهندسی فضای سبز، نشر سپهر، ۱۳۸۶ ، تهران.
۳. بهرام سلطانی ک. ، مبانی معماری فضای سبز شهری، انتشارات دیت، ۱۳۸۴ ، تهران.
۴. اخوان طباطبایی م. م. و دیگران، مدیریت زیست محیطی فضای سبز شهری، برای کمیته مطالعات راهبردی محیط زیست شهری، مرکز مطالعات و برنامه ریزی شهر تهران، ۱۳۸۷ ، تهران.
۵. جان ل. م.، آشنایی با طراحی محیط و منظر، ترجمه سازمان پارک ها و فضای سبز شهر تهران، انتشارات سازمان پارک ها و فضای سبز شهر تهران، ۱۳۷۹ ، تهران.
۶. برایان ک. ، طراحی منظر با گیاهان، ترجمه ی سازمان پارک ها و فضای سبز شهر تهران، انتشارات سازمان پارک ها و فضای سبز شهر تهران، ۱۳۸۵ ، تهران.
۷. بیر. آ. و هیگنیز. ک. ، (۱۹۴۱) ، برنامه هریزی محیطی برای توسعه زمی ن، ترجمه دکتر سیدحسین بحرینی ، انتشارات دانشگاه تهران ، ۱۳۸۱ ، تهران.
۸. رستم خانی ب.، اصول طراحی فضای سبز در محی طهای مسکونی، انتشارات مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، ۱۳۸۲. تبرکی ا، مجموعه مقالات سمینار فضای سبز، انتشارات سازمان پارک ها و فضای سبز شهر تهران، ۱۳۷۱
۹. بهبهانی ر. و همکاران ، برای شهرداری منطقه ۱ تهران ، ضوابط و معیارهای طراحی پارکهای شهر ی، مهندسین مشاور آمایش محیط، ۱۳۷۵ ، تهران.
۱۰. سعیدنیا ا.، فضای سبز شهر ی. از مجموعه کتاب سبز شهرداری، مرکز مطالعات و برنامه ه ریزی شهری وزارت کشور ، جلد نهم ، ۱۳۷۹ ، تهران.
۱۱. پیش بین ا.، بایدها و نبایدها در طرح منظر، انتشارات آبیژ، ۱۳۸۴ ، تهران.
۱۲. بهرام سلطانی ک. ، محی طزیست در برنامه هریزی منطقی های و شهری، جلد دو م، مرکز تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، ۱۳۷۸ ، تهران.
۱۳. مخدوم. م. ، شالوده آمایش سرزمین، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۰ ، تهران.
۱۴. سوزنچی ک. و بهروزفر ف. ، جایگاه فضای سبز در برنامه هریزی شهری، دفتر فنی معاونت هماهنگی امور عمرانی وزارت کشور، ۳۸۰ ، تهران.

Peier Moureh, J., ۱۹۹۴, **Urban Spaces – Design and Management**, Translated by Rezaei. H & Interior Ministry.

Ramage, J.K. and Davies, A.H., ۲۰۰۳, **Measurement of Quality of Life in Carcinoid/ Neuroendocrine Tumours** **NEUROENDOCRINE TUMOURS**, Endocrine-Related Cancer ۱۰.

Shakooei, H., ۱۹۷۹, **Urban Environment**, Pressed by University of Tabriz, Tabriz.

Shi, Long, ۲۰۰۲, **Suitability Analysis and Decision Making Using GIS**, Spatial Modeling.

Amirtahmaseb, Saharnaz, ۲۰۰۸, **The Typology of Inbound Tourists Visiting Iran**, Master Thesis, Continuation Courses, Lulea University of Technology.

Bahram Soltani, K., ۱۹۹۲, **Discussions & Approaches in Urban Planning (Environment)**, Pressed by Architectural and Urban Planning Studies Center of Iran, Tehran.